

هامون ایران

تارنمای جامعه مدنی جنوب ایران

کتاب اخلاق محیط زیست: درآمدی بر فلسفه محیط زیست

اسماعیل حسام مقدم, Friday, November 17th, 2017

اخلاق محیط زیست: درآمدی بر فلسفه محیط زیست

اخلاق محیط زیست: درآمدی بر فلسفه محیط زیست

مترجم: دکتر مهدی کلاهی

وقتی به مسایل و مشکلات محیط زیستی و منابع طبیعی معاصر که ایران و جهان با آن روبرو هستند می‌اندیشیدم، در نهایت به این رسیدم که برای حل این مسایل و مشکلات، نیاز به گفت‌وگو داریم، و پایه‌ی تداوم هر گفت‌وگویی از مفاهیمی واحد سرچشمه می‌گیرد. این چنین بود که اهمیت حضور تحلیل‌های مبتنی بر فلسفه محیط زیست برای رسیدن به آن مفاهیم واحد، برایم محرز گردید. کتاب حاضر، به درستی شروعی بر آن خواسته است که هوشمندانه به ایجاد تعادل بین مبانی مرتبط و مسایل تحلیلی ژرف پرداخته است. پس چنان یافته‌ای و انگیزه‌ی گفت‌وگو سازی، سبب شد تا ترجمه‌ی این کتاب ارزنده، رقم بخورد. به عبارت دیگر، اهمیت مسایل فلسفه در امور کاربردی محیط‌زیست، زمانی مشخص می‌شود که بدانیم اگر درسی وجود دارد تا از اختلاف‌های سیاسی پیرامون منابع طبیعی و محیط‌زیست چیزی یاد بگیریم، همانا آن است که دنیای ما، نه کم، بلکه زیاد به قضاوت‌های دقیق و سنجیده، نیاز دارد.

آموری لووینز معتقد است که پاسخ‌هایی که می‌گیریم به‌سوالاتی که می‌پرسیم بستگی دارند. شاید اکنون سوال این باشد که چه‌گونه به کمک فلسفه بتوانیم مشکلات محیط‌زیست را حل کنیم؟ کتاب «اخلاق محیط‌زیست»، به ما کمک خواهد نمود تا به شکلی دقیق و اصولی به گستره‌ای از مسایل فلسفی و اخلاقی مربوط به محیط طبیعی بیاوریم. این کتاب، نظریه‌ی اخلاق را به صورت آسان و قابل درک، معرفی می‌کند. اما مهم‌تر از

همه، نشان می‌دهد چه‌گونه برای آینده‌ای بهتر با یکدیگر همکاری کنیم. در این معنای وسیع، نظریه‌ی اخلاق شامل تحلیل فلسفی مسائل اخلاقی، سیاسی، اقتصادی، حقوقی، و اجتماعی است. در همین رابطه، هنگامی که فلسفه‌ی محیط‌زیست ملزم می‌کند که نگرش اساسی‌مان نسبت به طبیعت را تغییر دهیم، به معنای واقعی، ملزم می‌سازد که خودمان را تغییر دهیم.

نویسنده‌ی این کتاب ارزنده، پروفیسور جوزف آر دژاردن، استاد فلسفه دانشگاه نوتردام، دانشکده سنت‌بندیکت در مینسوتا می‌باشد. طبق گفته‌ی خودش، وقتی ۹۱ ساله بودند با نوشتارهای سقراط آشنا می‌شوند و آن قدر به مباحث فلسفی انس می‌بندند که خود را دانشجوی سقراطی می‌یابند که حدود ۲۰۰۰ سال قبل فوت کرده است. پروفیسور دژاردن، اهل ایالت کانکتیکات آمریکا است و از یک خانواده‌ای می‌آید که تحصیلات رسمی خیلی کمی داشتند. ولی او توانست با پشتکاری و علاقه‌مندی، از همان هنگام تحصیل در دانشگاه، به جوانان، فلسفه تدریس کند. و از سال ۱۹۹۱، موفق شد در قامت هیات علمی در دانشکده‌ی فلسفه، درس فلسفه را تدریس کند. ایشان، کتاب‌ها و مقالات زیادی دارند و این کتاب بی‌نظیر، به سرعت به ویرایش پنجم خود رسید.

کتاب «اخلاق محیط‌زیست»، با داشتن ساختاری پیوسته و مرتبط، محتوا و مبانی‌ای آماده کرده که تحلیل فلسفی توأم با ژرف‌اندیشی را برای تجزیه و تحلیل وقایع جاری مهیا می‌سازد و حتی تدریس اخلاق محیط‌زیست را بسیار آسان می‌کند. در این کتاب، گسترده‌ای از مفاهیم بازنمایی می‌شوند، از قبیل اخلاق وظیفه‌شناسی، فلسفه‌ی سودگرایی، پایداری، مسئولیت نسبت به آیندگان، انسان‌مداری، انسان‌محوری، غیرانسان‌محوری، زیست‌محوری، بوم‌محوری، ارزش ابزاری، ارزش ذاتی، ارزش تعلق، اخلاق زمین، اکوفمینیسم، بوم‌شناسی ژرف، عدالت محیط‌زیستی، و بوم‌شناسی اجتماعی. به علاوه، این کتاب، بر دو مرحله از استدلال تاکید دارد: مرحله‌ی تصمیم‌گیری در مورد آن چه که باید انجام دهیم و چه‌گونه باید زندگی کنیم، و مرحله‌ی بیشتر مفهومی و نظری در رابطه با بازگشت به عقب به منظور تأمل بر چگونگی تصمیم‌گیری در مورد آن چه انجام می‌دهیم و به آن چه ارزش قائل می‌شویم، است.

شاید مثالی آشکار کند. هر موضعی که در مجادلات محیط‌زیستی اختیار گردد، شامل مفروضات فلسفی است. چالشی که با آن روبرو هستیم، بر سر تفکیک قائل شدن میان استدلال‌های خوب از بد، و نتایج منطقی از اثبات نشده‌ها است. آشنایی با مسایل اخلاقی و فلسفی موجود در چنین مذاکراتی، اولین گام مطمئن در این راستا است. بهترین روش برای ایجاد پیشرفتی معنادار در هنگام مواجهه با چالش‌های محیط‌زیستی پیش‌رو، به رسمیت شناختن ضرورت اخلاق و علم به صورت توأمان است. به عبارت دیگر، «علم بدون اخلاق، نابیناست، و اخلاق بدون علم، تهی است.»

اخلاق محیط‌زیست یکی از شاخه‌های اخلاق کاربردی است که نحوه‌ی تعامل انسان با طبیعت را مورد مطالعه قرار می‌دهد و به چالش‌هایی می‌پردازد که تعامل غیر اصولی انسان با محیط پیرامونی‌اش پدید آورده است. به بیانی دیگر، اخلاق محیط‌زیست شرحی اصولی از روابط اخلاقی میان انسان‌ها و محیط طبیعی آن‌هاست. فرضش آن است که هنجارهای اخلاقی می‌توانند و باید بر رفتار انسان نسبت به دنیای طبیعی حکمرانی کنند. بنابراین نظریه‌ی اخلاق محیط‌زیست باید به منظور توضیح آن که این هنجارها چیستند، در قبال چه انسان‌هایی مسئولیت دارند، و چه‌گونه این مسئولیت‌ها توجیه می‌گردند، به کار افتد. به عبارت دیگر، «اخلاق محیط‌زیست، نقش انسان را به طور مؤثر، از فاتح زمین به شهروند و محافظ محیط تغییر می‌دهد. لازمه این نقش جدید آن است که زمین را به چشمی بنگریم که در خور احترام و عشق است و نه صرفاً یک کالای اقتصادی که باید آن را مصرف کرد و به دور ریخت. اخلاق، زمینیان را در مقام کارگزار طبیعت می‌بیند و برای او در پایداری طبیعت، برای خود و نسل‌های آینده‌اش مسئولیت قایل است.»

هدف اولیه‌ی اخلاق فلسفی خراش درک‌های کنونی، تغییر دیدگاه و فهم، و کمک به فرار از محدودیت‌های ضمنی شیوه‌های عرفی تفکر است. اخلاق فلسفی در برگزیده‌ی عناصری از اخلاق هنجاری کاربردی (تصمیم‌گیری در مورد آن چه یک فرد باید یا نباید انجام دهد) و تفکر نقادانه (ارزیابی دلایل مورد استفاده برای توجیه و دفاع از چنین تصمیمات عملی) است. این کتاب، اخلاق فلسفی را به عنوان یک فعالیت فکری در حال پیشرفت معرفی کرده و خوانندگان را از مشاهده‌گری منفعلانه به شرکت‌کننده‌ای فعال تشویق می‌کند. بجای فقط یادگیری در مورد فلسفه، هدف این کتاب، مشارکت دادن شما در عمل به فلسفه است. بنابراین یکی از اهداف ضمنی این کتاب، قدرت بخشیدن به شهروندان برای تبدیل شدن به شرکت‌کنندگانی آگاه و اندیشمند در چنان بحث‌های حیاتی مربوط به سیاست‌های عمومی است.

کتاب حاضر اصل را بر این قرار داده است که تصمیم‌گیری در مورد خطمشی محیط‌زیستی باید در عرصه‌ی سیاسی و نه توسط متخصصان در آزمایشگاه‌های علمی، اتاق‌های هیأت مدیره‌ی شرکت‌ها، و نظام کاغذبازی دولتی صورت پذیرد. اما این گفته به این معنا نیست که تمام عقاید سیاسی با هم برابرند. در دوره‌ای که مباحث سیاسی در آن با لقب نهادن، دشنام دادن، و قلع‌وقمع کردن مخالفان توأم است، ضرورت تفکر نقادانه (دقیق و دارای منطق)، هرگز مشاهده نمی‌شود. اخلاق فلسفی، شما را بر آن می‌دارد تا هر آنچه که از صاحب‌نظران و مفسران سیاسی در رسانه‌ها می‌شنوید، و همچنین فرضیات و دانسته‌های پیشین خود را به‌طور موقت کنار گذاشته، و با حداکثر توان و دقت، بی‌غرض و متعادل، بیان‌نیشید.

می‌توان نظریه‌هایی که در این کتاب بررسی شدند را به‌عنوان ابزارهای متنوعی که در مجموعه‌ی روش‌های درمانی یک پزشک یافت می‌شوند در نظر گرفت. آن‌ها منابعی هستند که می‌توان برای تشخیص و درمان بیماری محیط‌زیست به‌کار برد. از آن‌جا که هیچ روش تکی همه‌ی جواب‌های بر حق را فراهم نمی‌کند، پس به‌همه‌ی آن‌ها نیاز داریم. یک شهروند مسئول باید با ارزش‌هایی که هر یک از نظریه‌ها بیان می‌کنند، و نیز با محدودیت‌های هر یک آشنا شوند. به‌ویژه در یک مردم‌سالاری، باید برای رویه‌روشدن با انواعی از ارزش‌ها و نقطه‌نظرات آماده باشیم. این دیدگاه، در کنار فضایل مهم مانند شجاعت، تواضع، و مراقبت، ممکن است بهترین چیزی باشند که می‌توان انتظار داشت.

شایان ذکر است که توضیحات اضافی در پاورقی‌ها با علامت «(م)»، به‌عنوان متن اضافه شده توسط مترجم، جهت روانی در درک مفاهیم ارائه شده‌اند.

در پایان، این کتاب، آن چه را که می‌گوید به‌دقت بررسی و واریسی می‌کند تا موفق شویم موضوع درست را بشناسیم. البته شاید ابتدا، متن کمی ثقیل به‌نظر آید ولی بعد از اتمام مطالعه‌ی هر فصل، ارزش حقیقی آن برایتان آشکار می‌گردد. همچنین مطالعه‌ی چندین باره‌ی این کتاب، شما را به لایه‌های درونی چالش‌های محیط‌زیستی و منابع طبیعی می‌کشاند و ابزاری قدرتمند برای تحلیل‌هایتان فراهم می‌کند. امید است که به کمک این کتاب، و با گفت‌وگو مدنی و منطقی، بتوان ریشه‌های چالش‌های اجتماعی-محیط‌زیستی را با موفقیت شناسایی و پاسخ دهیم.

با سپاس

مهدی کلاهی

This entry was posted on Friday, November 17th, 2017 at 5:37 pm and is filed under [بوم](#), [عصرانه فرهنگی هامون](#), [محیط زیست](#) و [اقلیم](#). You can follow any responses to this entry through the [Comments \(RSS\)](#) feed. You can leave a response, or [trackback](#) from your own site.